

πανίτου, και εὐθὺς ἔπειτα εἰσέρχεται ὁ ἀθιγγανικός χορὸς ἀποτελούμενος ἐκ τεσσάρων ἀνδρῶν καὶ ὀκτώ ἢ δέκα γυναικῶν. Τοὺς ἀνδρας διακρίνει τὸ χαλκόχρουν δέρμα, ἡ ὀξύτης τοῦ μελαγχολικοῦ βλέμματος καὶ ἡ ἀξιοπρεπὴς ἀταραξία, ἡ μεταδίδουσα εἰς αὐτοὺς ὄψιν ἐκπτώτων ἀσιανῶν ἡγεμόνων. Τὰς γυναῖκας ἐφραταζόμεν ὑπὸ πολυτελεῖ ἀνατολικῆν ἐνδυμασίαν, ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι φοροῦσι μεταξωτὰ φουστάνια, ἀποφόρια πιθανῶς κομφῆς τινὸς κυρίας, ἀγορασθέντα εἰς τὸ μεταπρατήριον τοῦ Γοστυνιβάρ. Ἄλλὰ καὶ ἐν ἐλλείψει ἐθνικοῦ ἐνδύματος ἀρκεῖ πρὸς σαφῆ δῆλωσιν τῆς ἰνδικῆς αὐτῶν καταγωγῆς ἡ ἐλαϊόχρους ὄψις των καὶ τὸ ὑπὸ τὰ μαυρισμένα βλέφαρα φλογοβόλον βλέμμα. Ὁ διευθύνων τὸν χορὸν καθαρίζει κατὰ ῥυθμὸν ἐν ἀρχῇ βραδύτατον, τοῦ ὁποίου αὐξάνει διηλεκτῶς ἡ ταχύτης, αἱ δὲ Ἀθιγγανίδες ἄδουσι καθήμεναι ἡμικυκλικῶς καὶ τελειῶς ἀκίνητοῦσαι. Ἡ φωνὴ των εἶναι ὅπως καὶ ἡ φυσιογνωμία των ἐν ἀρχῇ ἡσυχωτάτη. Ὁ θεωρῶν καὶ ἀκούων αὐτὰς κλίνει νὰ πιστεύσῃ ὅτι οὔτε αἰσθάνονται οὔτε κἂν ἐννοοῦσι τὰ ὑπ' αὐτῶν ἄδόμενα, παρομοιάζων αὐτὰς πρὸς Πυθίαν οὐδόλως ἐνθέουσαν. Βαθυηδὸν ὅμως ἡ φωνὴ αὐτῶν γίνεται ἡχηροτέρα καὶ ἐκφραστικωτέρα, διακρινόμενη δι' ἰδιάζοντός τινος λαρυγγισμοῦ, τὸν ὁποῖον ματαίως ἠγωνίσθησαν νὰ μιμηθῶσιν αἱ αἰδοὶ πάσης ἄλλης φυλῆς. Ἄλλ' ὁ δαίμων κατέλαθεν ἐπὶ τέλος τὰς ὑποδούλους του. Ὁ ῥυθμὸς τοῦ ἄσματος εἶναι ἤδη ταχύτατος, με ἐπαναλήψεις ὀρμητικὰς καὶ παύλας ἀποτόμους. Οἱ στίχοι καὶ ἡ μελωδία εἶναι ἐμπνεύσεις τῆς αὐτῆς ἐξάψεως καὶ κατοχῆς ὑπὸ πάθους ἀδαμάστου. Ἡ ψυχὴ τῶν παναρχαίων Ἀρίων φαίνεται συμπυκνώσασα εἰς τὰς ὥδᾶς ταύτας ὅσην περιεῖχε βιαιότητα καὶ μελαγχολίαν.

[Ἔπεται τὸ τέλος]

Vogüe

BIBLIA KAI SYΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ἄνδρᾶ Καρκαβίτσα Διηγήματα — Ἡ ποίησις
καὶ ἡ γλωσσοδία.

Α'

Ἡ ποίησις.

Καὶ ἐκοιμῶντο, καὶ τίποτε δὲν ἐτάραπτε τὸν ὕπνον των, καὶ ἦσαν ὡς νὰ μὴν ὑπῆρχαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιά καὶ γέροντες, ἥρωες τῶν μαχῶν καὶ ἥρωες τῶν ἐρώτων, λεβέντες τῶν βουνῶν καὶ θαύματα τῶν πεδιδάδων, ἄνθη τῶν ἀγρῶν καὶ κρίνα τῶν κοιλάδων, μάγισσες καὶ βοσκοποῦλες, ἐξακουστοὶ ἀρματωλοὶ καὶ ταπεινοὶ ἀγρόται, ἐνσάρκα ὄντα καὶ πλάσματα τῶν ὀνείρων, ἄνθρωποι, ζῶα, φυτὰ, ποταμοὶ, φάραγγες, δρυμῶνες, χωρία, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ κάλλος, ἡ ποίησις καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς ζωντανῆς, τῆς γύρω μας πατρίδος, τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' αὕτη ὅσον καὶ ἂν γύρω μας ἐκτείνεται, ὅσον καὶ ἂν εἶνε ζωντανή, πολὺ θολή,

σχεδὸν ἀγνώριστος, ἀσήμαντος παρουσιάζεται εἰς τοὺς πολλοὺς, καὶ τίποτε δὲν φανερῶνει τὴν ζωὴν της, προτοῦ ἐμφανισθῇ ὁ Μάγος καὶ μᾶς δεῖξῃ τὸν καθρέπτην μέσα εἰς τὸν ὁποῖον, ἀερώδης καὶ ὅμως ὑπαρκτός, ὡς ἀπὸ ὀμίχλην ὕφασμένος καὶ ὅμως καθαρῶτατος, ἐξιδανικευμένος, καὶ ὅμως τρισαληθινός, διαλεγμένος, ἀπλοποιημένος, ὑπερκάλος καὶ μ' ἓνα λόγον μαγικός, ἀκίνητῃ καὶ ὅμως εἶνε ὅλος κίνησις ὁ κόσμος οὗτος ὁ ἐλληνικός. Καὶ τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ ἂν εἴχαμεν κάποιαν ἰδέαν περὶ αὐτοῦ, τὸν παρεγνωρίζαμεν ἢ τὸν παρηγωνίζαμεν. Κάποτε τὸν ἐβλέπαμεν, ὡς φωτεινὸν μετέωρον, γοργότατα νὰ λάμπῃ καὶ νὰ σβύνη, μέσα εἰς τρεῖς βροντώδεις στίχους τοῦ Βαλακωρίτου, μέσα εἰς μίαν πεζογραφικὴν σελίδα τοῦ αὐτοῦ, μέσα εἰς ἓν ἢ δύο ἀγροτικά διηγήματα, προάγγελα τοῦ φωτός· εἰς τὰ δημοτικά τραγούδια, ἂν ποτε τὴν ἀκοήν μας ἐπλητταν, μίαν ἀγνὴν ἰδέαν ἐλαμβάναμεν τῆς ἀρμονίας του· μέσα εἰς τὴν ἀνάμνησιν ἐνὸς παλαιοῦ παραμυθιοῦ ἐπρόβαλλεν ἡ ἄκρα τῆς ἐσθῆτός του, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν ὁ οὐρανὸς μετ' ἄστρα ζωγραφίζονταν· ἐνίοτε εἰς λαογραφικὰς συναγωγὰς, εἰς τῶν λογίων τὰς περιγραφὰς ὁ κόσμος οὗτος ἀκατάσκειος ἐπέπλεε, ξηρός, ἀσήμαντος σχεδόν· καὶ εἰς κανὲν διαφορὸν ἐφημερίδος ἐπεφαίνετο παράχορδος. Ἄλλ' ἦλθεν ὁ ποιητής, διὰ νὰ μᾶς ψάλῃ τὴν ποίησιν καὶ νὰ μᾶς ζωγραφίσῃ τὴν ἀλήθειαν τῆς ζωντανῆς, τῆς γύρω μας πατρίδος, τῆς Ἑλλάδος· ἦλθε διὰ νὰ ταραξῇ τὸν ὕπνον τους, καὶ νὰ τοὺς δώσῃ φωνὴν, καὶ νὰ τοὺς παραστήσῃ ἐπαξίως, καὶ νὰ μᾶς δεῖξῃ ὅτι ζοῦν αὐτοὶ καὶ βασιλεύουν, ὅσον δὲν τὸ ὑποπτεύαμεν. Ποῖοι αὐτοὶ; αὐτοὶ ποῦ ἔχουν χαρακτῆρα καὶ εὐμορφίαν, ἀλήθειαν καὶ σημασίαν, καὶ εὐρίσκονται πλησιέστερον εἰς τὴν φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο εἶνε προσφορότεροι εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐμπνεύσεως, καὶ ἡ εὐωδιάζουν εἰς τῆς παραδόσεως τὰ ἄλλα, ἢ λάμπουν εἰς τῆς ἱστορίας τὰς σελίδας· ἐκεῖνοι, οἱ τόσον ξένοι τοῦ σημερινοῦ βίου, ὅπως τὸν ἐννοοῦμεν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, καὶ τόσον καθαρῶς ἐκφράζοντες τὴν ἐθνικὴν ζωὴν, ὑπὸ τὴν ὄψιν της τὴν ὅλως αὐτόματον, καὶ ἀνόθευτον, τὴν ἐνεργόν, τὴν μάλλον εὐγενῆ καὶ ὑπερήφανον· ἐκεῖνοι, ὁ ἥρωϊσμός, ἡ ἀρετὴ, ἐνίοτε ἡ κακία, ἀλλ' οὐδέποτε ἡ πεζότης, ἡ λανθάνουσα ὑπὸ τὰ βᾶθη καὶ σχεδὸν ἀναλλοίωτος εἰκὼν τοῦ ἀρχετύπου παρελθόντος, με μίαν λέξιν ὁ λαός. Καὶ ἰδοὺ ὡς ν' ἀνεκλήθησαν εἰς τὸ εἶναι ἀπὸ τὰ βᾶθη ἄλλου κόσμου ἐπρόβαλαν αἱ ἥρωϊκαὶ μορφαὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Σπαθόβαλλου καὶ τοῦ τέκνου της τοῦ Ζάχου, ὁ ὀμηρικότατος Χειμάρρας, Νέστωρ τὰ ἔτη καὶ Αἴας τὴν ὀρμὴν, ὁ ἀδάμαστος Ταχῆρ Γιάτσης, τῆς Σμᾶλτῶς καὶ τῆς Μάρως αἱ παρθεναὶ ὀπτασίαι, ὡς θηλυκοὶ Ἀριμάνης καὶ Ὀρμούζ, ἡ φοβερά κυρὰ Πήνη καὶ ἡ γλυκυτάτη κυρὰ Καλὴ, ὁ γόνος Μῆτρος, τῆς φλογέρας ὁ Ὀρφεὺς, ὁ Δημήτρης, ὁ Γιάννος, ἡ Γαλανὴ, τόσον ταπεινὰ καὶ τόσον ἐράσμια θύματα τοῦ μαρτυρίου τῆς ζωῆς, ὡς Ὀλύμπιοι θεοὶ οἱ δώδεκα Μῆνες, ὡς ἔμψυχα δημιουργήματα τοῦ συγκινοῦν τὴν καρδίαν καὶ τὴν κάμουν νὰ κτυπᾷ γοργότερον καὶ νὰ ζῆ τονωτικώτερον, τόσαι ὄψεις

τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ βίου, ὅλοι ἐκλεκτοί, τόσαι λεπτομέρειαι τοῦ ἐθνικοῦ ιδεώδους! Ἐπρόβαλαν δὲν περιλάμπονται ἀπὸ τὸ μυστηριώδες φῶς τῆς λυρικῆς ποιήσεως, δὲν διαφαίνονται ἐπὶ τὸ φανταστικώτερον ὅπισθεν λευκῆς οὐμίχλης, δὲν ἰππεύουν τὸν πτερωτὸν Πήγασον, ὅστις καλεῖται Στίχος, δὲν ἐξυμνοῦνται, ἀλλὰ ζωγραφίζονται, καὶ ἂν τοὺς ἀναπλάττη φωτεινότερον ἢ ἀσυνείδητος ἔμπνευσις, τοὺς παριστᾷ συγχρότως μὲ πᾶσαν εὐσυνείδησιάν ἢ πλεόν ἀκριβῆς παρατήρησις. Ἡ πολυπειρος Διήγησις ἕνα πρὸς ἕνα τοὺς παρουσιάζει ἐνώπιόν μας ἀπὸ τὸ χεῖρ τοὺς κρατεῖ, τοὺς φέρει ἀρκετὰ πλησίον, ὥστε νὰ τοὺς ἴδωμεν μὲ ἄνεσιν καὶ νὰ τοὺς ψηλαφήσωμεν ἀκόμη· αὐτὴ μᾶς μεταδίδει πιστῶς τὴν γλώσσάν των καὶ παντεπόπτis καὶ καρδιογνώστις, μᾶς ἀποκαλύπτει ἀκριβῶς καὶ ὅ,τι δὲν λέγουν ἀκόμη, καὶ διερμηνεύει κάθε σκέψιν των καὶ κάθε κίνημά των. Καὶ πολλάκις ἡ Διήγησις αὕτη μὲ τοὺς οικείους τρόπους καὶ τὰ ἥσυχα λόγια τῆς, ἢ ἀποφεύγουσα τὰς λυρικὰς ἐξάρσεις καὶ πᾶσαν πομπὴν ποιητικὴν, χωρὶς καὶ αὕτη νὰ τὸ θέλη, καὶ μόνον συρομένη ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν πραγμάτων, αἴρεται μέχρις ἐπικοῦ ὕψους, καὶ ὡς ὁ Μῆτρος ὁ ἀριστοτέχνης τῆς «Φλογέρας», ἐκεῖ ποῦ παίζει τὴν φλογέραν του, μεταμορφώνεται ἀπὸ κοινῶ ἠθητοῦ εἰς Ἄδωνιν ἀποστιλβόντα, καὶ «τὴν μακρὰν ἄτακτον κόμην του καταυγάζει χρυσοῦς ἀερώδης στέφανος, ὡς τὰς κεφαλὰς τῶν ἁγίων», οὕτω καὶ ἡ πεζὴ καὶ ἀφελὴς Διήγησις μεταμορφώνεται ἔξαφνα εἰς Ἄσμα.

Τοιαύτη εἶνε ἡ καθολικὴ ἐντύπωσις ἡ ὁποία ἐγενήθη εἰς τὸ πνεῦμα μου ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν *Διηγημάτων* τοῦ κ. Ἀνδρέα Καρκαβίτσα, τῶν ἐκδοθέντων πρὸ τινος καιροῦ. Καὶ ἡ ἐντύπωσις δὲν ἐξησθένεισεν, ἰσχυρὰ διειρηθή μετὰ τὴν βάσανον εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ὑπέβαλα διὰ νὰ γνωρίσω κατὰ πόσον εὐρίσκεται σύμφωνος μὲ τὸν Λόγον. Καὶ ἐνθυμήθη τὴν περὶ τοῦ συγγραφέως τῶν «*Διηγημάτων*» γνώμην, τὴν ὁποίαν διετύπωσε πρὸ τινος ὁ κ. Ψυχάρης μὲ τόσῃ συντομίαν καὶ σαφήνειαν: «Ὁ Καρκαβίτσα δὲν ἔγραψε κ' ἐκεῖνος μερικὰ ποῦ ἀπορεῖ κανεὶς πῶς μπόρεσε νὰ φανῆ τέτοιος ψυχολόγος, νὰ μᾶς δείξῃ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ μᾶς τὴ δείξῃ τόσο ἀπλᾶ καὶ μὲ τόσο βάθος;» Ἡ ψυχὴ αὕτη, ἢ τόσον ἀπλῆ καὶ τόσον βαθεῖα, διαφαίνεται εἰς κάθε διήγημα, εἰς κάθε σελίδα, εἰς κάθε παράγραφον τοῦ βιβλίου· μὲ τὴν ἀπλότητά τῆς σοῦ δείχνεται ὁλοφάνερη ὁποία εἶνε, σὲ κάμνει νὰ τὴν ἐγγίσῃς καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσῃς· μὲ τὴν βαθύτητά τῆς σοῦ ὑποδηλώνει κάτι τι σημαντικώτερον ἀκόμη μέσα τῆς κλεισμένου καὶ δυσκολοέκφραστον, τὸ ὁποῖον σοῦ ἐξεγείρει τὴν σκέψιν, σὲ βυθίζει εἰς ὄνειροπόλησιν. Ὁ κ. Καρκαβίτσα κατέχει τὸ διπλοῦν δῶρον τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἀγάπης· ἕκαστον διήγημά του δὲν εἶνε παρὰ ἡ ἀκριβῆς ἀπόδοσις τῶν ὅσα βλέπει καὶ ἀκούει· ἀλλὰ δὲν βλέπει καὶ δὲν ἀκούει παρὰ ὅσα πιστεύει ἢ ψυχὴ του, ὅσα λατρεύει ἢ καρδία του. Καλλιτεχνεῖ τοὺς ἥρωάς του, καθὼς ἐζωγράφιζε τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους ὁ τοιχογράφος ἐκεῖνος τῆς Ἰταλικῆς σχολῆς, τὸν ὁποῖον μνημονεύει ὁ Γάλ-

λος συγγραφεὺς Σερβυλιέ εἰς τὸ ὥραϊον περὶ «Φύσεως καὶ Τέχνης» βιβλίον του. Οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ εἶνε ἀγαθοὶ φλωρεντινοὶ ἄστοι ἀκριβέστατ' ἀποτυπωθέντες ἐκ τοῦ πραγματικοῦ, καὶ ὁμως εἶνε ἀληθεῖς ἀπόστολοι, πλήρεις πίστεως, ἔτοιμοι νὰ μαρτυρήσουν ὑπὲρ αὐτῆς. Ὁ κ. Καρκαβίτσα εἶνε ἐνταυτῶ πραγματιστὴς καὶ ἰδανιστὴς. Πραγματιστὴς διότι παραλαμβάνει τὸ ὑλικὸν του ἀπὸ τὸ ἀκένωτον μεταλλεῖον τῆς γύρω του λαλούσης φύσεως, τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων, τῶν παραδόσεων, τῶν προλήψεων, τῶν χαρακτήρων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· πραγματιστὴς διότι ἀποθηκεύει εἰς τὰς διηγήσεις του πλῆθος εἰδήσεων, σημειώσεων, καὶ ἄλλων πληροφοριῶν, μῆτε γεννημένων, μηδὲ κἂν ἀπλῶς παρηλλαγμένων ἀπὸ τὴν φαντασίαν, ἀλλ' ἐξηγημένων ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν γραπτῶν ἢ ἀγράφων μνημείων τοῦ λαοῦ. Πραγματιστὴς, διότι ἔχει τὰς αὐτὰς κλίσεις καὶ προτιμήσεις μὲ τοὺς συγγραφεὶς τῆς τάξεως ταύτης. «Ὁ πραγματιστὴς συγγραφεὺς, λέγει ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς ἐμβριθὴς Γαλάτης, μεταξὺ δύο ἀναλόγων ἀντικειμένων ἐκλέγει τὸ πλησιέστερον εἰς τὴν φύσιν, τὸ φέρον μᾶλλον ὁρατὸν τὸν τύπον τῆς. Ἐμπαθὲς ἐνδιαφέρον δεικνύει διὰ τὰ παρθένα οὕτως εἰπεῖν εἶδη, διὰ τὰς ὑπάρξεις αἰτινας τηροῦσιν ἀρχέτυπον τὴν ἀγνίαν των, διὰ τὰ ὄντα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐλάχιστα ἐπέδρασαν οἱ ἐπίπλαστοι συνδυασμοὶ καὶ ἀναμίξεις. Προτιμᾷ τῶν ἀνθέων τοῦ θερμοκηπίου τὰ ἀγροτικά φυτὰ, τὰ μέρη τὰ διαφυλάτταντα τὴν πρωτογενῆ καὶ φυσικὴν των κατάστασιν ἀπὸ τοὺς σοφῶς ἐρρυθμισμένους κήπους, ἔνθα τὰ πάντα φαίνονται προδιαταχθέντα ἐπὶ σκοπῶ εὐαρεστήσεως. Καταφρονεῖ τὰ μακρόθεν διὰ μηχανικῆς ἐπενεργείας διοχετεύμενα ὕδατα, καὶ τὰς πολυτελεῖς κρήνας· δὲν ἀγαπᾷ παρὰ τὴν ἐκ τοῦ βράχου ἀναβλύζουσαν πηγὴν· καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὁποῖον πίνει ἐξ αὐτῆς εἰς τὸ κοῖλον τῆς χειρὸς του εἶνε τὸ θεϊότατον νέκταρ αὐτοῦ. . . Ὁ πραγματιστὴς εἶνε ἀπὸ κορυφῆς μέχρις ὀνύχων λαός, καὶ ζητεῖ ἐν τῇ φύσει πᾶν ὅ,τι αὕτη κατέχει φυσικώτερον, καὶ ἐξετάζει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὰ πρωτογενῆ στοιχεῖα καὶ τὰ μᾶλλον ὑπόστασιν ἔχοντα». Ἀλλὰ συγχρότως καὶ εἰς ἴσην δόσιν ὁ συγγραφεὺς τῶν «*Διηγημάτων*» εἶνε καὶ ἰδανιστὴς. Ἰδανιστὴς, διότι συχνὰ πυκνὰ οἱ ἥρωες αὐτοῦ ἐξέρχονται τῶν ὁρίων τῆς πραγματικῆς ἀτμοσφαιρας ἢ ὁποία τοὺς περικυκλώνει, καὶ ἀπλοποιοῦνται καὶ μεγαλύνονται καὶ καθολικεύονται, καὶ ἐμφανίζονται τελειότεροι, ἢ ὅσον εἶνε δυνατὸν νὰ τοὺς συνκινήσῃς ἐν τῷ βίῳ, καὶ διαχύνουν τὴν ἐξοχὴν καὶ τὴν ἀκρότητα, ἐξ ὧν συναποτελεῖται τὸ ὑψηλόν. Ἰδανιστὴς, διότι στρέφεται πρὸς τὸ ποιητικὸν παρελθόν, διότι ἐξωραίζει τὸ παρὸν, ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ ἥρωικόν, ἀγαπᾷ τὸ μέγα, καὶ δὲν ἀποστέργει τὸ φανταστικόν. Καὶ ἐνῶ ἀναλαμβάνει νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν μας πρὸς τὴν πραγματικότητα, καὶ ταύτης μᾶς παρέχει προμελετημένην καὶ ἀκριβῆ εἰκόνα, μᾶς ἀπολυτρώνει ἐνταυτῶ ἀπὸ τὸ ἄχθος τῆς πραγματικότητος καὶ μᾶς φέρει νὰ ἀναπνεύσωμεν μακρὰν αὐτῆς, καὶ νὰ τὴν λησμονήσωμεν, εἰς ἀσυνήθεις κόσμους.

Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα τοῦ πραγματισμοῦ καὶ τοῦ ἰδανισμοῦ ἐπικρατοῦσι, πότε τοῦτο, πότε ἐκεῖνο, εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ διήγημα· ἀλλὰ πάντοτε ὁμοῦ εὐρίσκονται στενωῶς συμπεπλεγμένα μέσα εἰς τὴν αὐτὴν ἀφήγησιν, εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα καὶ συχνὰ πυκνὰ τόσο στενωῶς ἀνάμικτα, ὥστε νὰ ἀμφιβάλλῃς πῶς νὰ χαρακτηρίσῃς τὸ πρᾶγμα ἢ τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποῖου τὴν διπλὴν ψυχὴν ἀποτελοῦσι καὶ διμορφον ἐπιδεικνύουν. Τοιοῦτους χαρακτηρισμοὺς ματαίους, μεθ' ὅσα ὑπέδειξα, δὲν θὰ ἐπιχειρήσω βέβαια. Ἀλλὰ πόσον ἤθελα νὰ καταστήσω καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον ἀγνωστοὺς αἰσθητὴν τὴν δύναμιν μεθ' ἧς ὁ συγγραφεὺς δημιουργεῖ καὶ ζωῆς πνοὴν ἐμφυσᾷ εἰς τοὺς χαρακτῆρας του, τοὺς ἀπλοῦς, ἀγροίκους καὶ ἡρωϊκοὺς, τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, τὴν συμπάθειαν τὴν ὁποῖαν ἐκδήλοι ἐξ ἴσου πρὸς τὰ μᾶλλον ἀδάμαστα ὀρμέμφυτα τοῦ ἔθνικοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τὰ ταπεινότερα καὶ ἀθώοτατα ὄντάρια τῆς ζωϊκῆς καὶ φυτικῆς ζωῆς. Πρὸς τοῦτο δὲν ἐχρειάζετο ἢ νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ἀποσπάσματα τῶν Διηγημάτων, ἐπὶ τῶν ὁποῖων κάθε σῶλον θὰ ἦτο περιττόν. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα δὲν ἀρκεῖ ὁ χωρὸς τῆς «Ἐστίας», καὶ περιορίζομαι μόνον νὰ σημειώσω τὰ κυριώτερα σημεῖα τῶν σελίδων των. Αἱ φυσικαὶ περιγραφαὶ πρεπόντως καὶ μὲ πλήρη γνῶσιν εἶνε κατεσπαρμένα μέσα των· ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω τὴν εἰκόνα τῆς πεδιάδος ἣτις ἀπὸ τὴν ὄφρυν τῆς λοφοσειρᾶς ἐκτείνεται μ' ἑλαφροὺς κυματισμοὺς μέχρι τῆς παραλίας ἐν τῇ «Φλογέρῃ» τὸν ἀγρὸν τῆς Σμάλτως· τὸ ἀλληγορικὸν καὶ φοβερὸν τέλμα μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ἐνέπεσαν ὁ Γιάννης καὶ ἡ Μάρω, καὶ ὅλας τὰς λαμπρὰς καὶ ὑπερφυεῖς ἐμφανίσεις τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ πεζογραφήματος· τὰς ἀνθηροτάτας περιγραφὰς τοῦ λαγκαδιοῦ τοῦ Μπάστα καὶ τῶν ἄλλων τοπίων τοῦ «Ἀφωρισμένου» καὶ παρ' αὐτὰς τὴν ἀληθινοτάτην παράστασιν τῆς τελετῆς τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τὴν ἄλλην ἐκείνην τῆς Ἀναστάσεως μεταξὺ τῶν βλάχων. Ἰδιαιτέραν θέσιν κατέχουσιν εἰς τὰς σελίδας ταύτας αἱ ζωογραφίαι· ὁ ποιητὴς ἐξαιρετικὴν προσοχὴν καὶ συμπάθειαν ἐπιδεικνύει πρὸς τὰ ζῶα, ποῦ ὑπηρετοῦν τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου ἢ προσθέτουν εἰς τὰς τέρφεις του, ἢ καὶ τὸν παρενοχλοῦν ἀκόμη καὶ τὸν πολεμοῦν. Ἀναμιγνύονται εἰς τὰς ἱστορίας του οἱ καψαλοὶ σκύλοι, αἱ τιτυβίζουσαι ὄρνιθες, οἱ εὐρωστοὶ ἵπποι, τὰ γαλιὰ, τῶν ὁποῖων λεπτομερῶς περιγράφει τὰ κωμικὰ συμπλέγματα, οἱ μικροὶ στρουθοὶ τῶν ὁποῖων τοὺς ἔρωτας ἐπὶ τῆς κορυφῆς μιᾶς κυπαρίσσου μὲ κατάνυξιν ἐκθέτει, τὰ δυσώνυμα ἐρπετὰ, οἱ ἀστρίτες καὶ οἱ δενδρογαλιᾶς, αὐτὰ τὰ ποντικία, τῶν ὁποῖων χαριέστατα παριστᾷ τοὺς περὶ ὑπάρξεως αγῶνας, αἱ οἰκόσιτοι κατσίκες τῶν ὁποῖων τὸν τοκετόν, ὡς ἀνθρωπίνων ὄντων, μὲ πόνον εἰκονίζει, μέχρι καὶ τῶν σαλιγκάρων ποῦ «στρέφουν ἐδῶ κ' ἐκεῖ τοὺς μικκύλους, ὡς κόκκινον σινάπεως ὀφθαλμούς των, καὶ κινοῦν τὰ κερατάκια των καὶ καμαρώνουν». Προσηλώνεται εἰς τὰ φυτοζωῶντα καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα, ὡς νὰ αἰσθάνεται καὶ οὗτος αὐτομάτως ὅτι πιστεύει ὁ μέγας Τολστόης, ὅστις

εἶπε κάπου: «Μακάριος ἐκεῖνος εἶνε ὅστις ὀλιγώτερον σκέπτεται· ὁ χωρικός ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ τὸν κύριον, τὸ δένδρον περισσότερον ἀπὸ τὸν χωρικόν καὶ ὁ θάνατος μιᾶς δρυὸς λυπεῖ τὴν πλάσιν περισσότερον ἀπὸ τὸν θάνατον μιᾶς προγκιπίσσης». Ἄλλ' ὅτι πρὸ παντός ἀποτελεῖ τὴν ἀξίαν τῶν Διηγημάτων εἶνε οἱ ἄνθρωποι οἱ παριστάμενοι καὶ δρώντες ἐντὸς αὐτῶν. Εἶνε ὁ Μῆτρος, εἶνε ἡ Σμάλτω τῆς «Φλογέρας» ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυσις τῶν αἰσθημάτων τῆς ὁποίας, ἐνῶ ἀναδεικνύει τὴν λεπτόνοιαν τοῦ συγγραφέως, ἐξασθενίζει κάπως τὴν ἐνέργειαν χωριατοπούλας ὡς αὐτὴ· εἶνε ὁ Γιάννης καὶ ἡ Μάρω, ἡ Κυρὰ Ρήνη καὶ ἡ Κυρὰ Καλὴ, ἥρωες φοβεροὶ καὶ μαρτυρικοὶ μύθου θαυμασίου, ἀνυψούμενοι μέχρι συμβολικῶν παραστάσεων τῶν σημαντικωτάτων ἐνοιῶν, εἶνε ἡ Μαλάμω καὶ ὁ Ζάχος τοῦ «Σπαθόγιαννου», ραψωδίας μᾶλλον ἢ διηγήματος, εἶνε ἡ δραματικὴ καὶ συγκινητικωτάτη ἱστορία τοῦ «Ἀφωρισμένου», ἀριστουργήματος εὐρέσεως καὶ οἰκονομίας, εἶνε οἱ ἐξοχοὶ «Νέοι θεοί», ὑπὸ μορφήν συντόμου διηγήματος εὐρεῖα καὶ μὲ ἐπικὸν μεγαλεῖον συνάντησις καὶ σύγκρουσις ὄχι δύο χαρακτῆρων, τοῦ ἐνωμοτάρχου Παπαθεοδωρακοπούλου καὶ τοῦ γέροντος ἀρματωλοῦ Χειμάρρα, μὲ τέχνην ζηλευτὴν ἐκτυλισσομένων, ἀλλὰ δύο ἐποχῶν, δύο κόσμων, εἶνε αἱ «Ἡμέραι τῆς Γρηᾶς», τόσο πνευματώδες παραμῦθι καὶ τόσο θλιβερόν διήγημα· εἶνε τὰ καροφύλλια τοῦ Σπαθόγιαννου καὶ τοῦ Χειμάρρα, ὁ πύργος τοῦ βουνοῦ, οἱ κλέφτες μέσα εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἡ καταδίωξις τοῦ Γιάννου καὶ τῆς Μάρως ἀπὸ τὴν Μάχισσαν, τὸ δωμάτιον τῆς κυρὰ Ρήνης, ἡ μεταμόρφωσις τῆς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τοῦ Μῆτρος, ἢ ἐν τέλει ἀποθέωσις τῶν δύο παιδιῶν, ἡ ξορκίστα Σμαράγδω, ὁ Φλεβάρης καὶ ὁ Μάρτης, ἀναμιξέ πρόσωπα καὶ πράγματα, ὅλα ἐμψυχα καὶ παραστατικὰ, σημαντικὰ, ἐλληνικὰ, πραγματικὰ, ποιητικὰ, τίποτε ἀνούσιον ἢ ἄχρουν, περιττόν ἢ εὐτελεές.

Καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἀνεκάλεσεν εἰς τὸ εἶνε τὸν μαγικὸν τοῦτον κόσμον, τριάντα χρόνων δὲν θὰ εἶνε ἀκόμη, τὸν ἱατρὸν ἐπαγγέλλεται διὰ νὰ ζήσει, ξένην γλώσσαν καμμίαν δὲν γνωρίζει, φραγκικῶν φιλολογικῶν κάτοχος δὲν εἶνε, εἰς τὴν ἀρχὴν ἀκόμη εὐρίσκεται τοῦ ἔργου του, τὰ Διηγήματά του μᾶς παρέχει ὡς τὰ πρῶτα δείγματα τοῦ πνεύματός του, σχεδὸν δὲν τ' ἀναγνωρίζει πλέον, καὶ μὲ περιφρόνησιν ἐξεφράσθη περὶ αὐτῶν εἰς τὸν πρόλογον τῶν Διηγημάτων του. Τὸ διατ', πρέπει νὰ τὸ ἐξετάσω, καὶ θὰ τὸ ἐξετάσω προσεχῶς.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

